

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı'na Almanya yanında katılan Osmanlı Devleti savaştan yenik olarak çıkmış ve İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde **Mondros Mütarekesi**'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Anlaşmanın hemen ardından Mütareke hükümlerini tatbika koyulan İtilaf Devletleri ülkenin çeşitli bölgelerini işgale başlamışlardı. Bütün bu gelişmeler karşısında teşkilatlanan Türk milleti topyekûn bir Millî Mücadele hareketini başlatmıştı. Bu tepkiler özellikle İzmir, Urfa, Antep, Maraş, Adana ve İstanbul'un işgali karşısında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmak, **Kuvâ-yı Millîye** birlikleri oluşturmak, işgalleri protesto eden mitingler düzenlemek ve yurdun tehdit altında olan bölgelerinde kongreler tertip etmek şeklinde ortaya konmuştur. Anılan çalışmalar kadınlar arasında da kendini göstermiş ve onlar da örgütlenerek mücadeleye katkı yapmışlardır. Daha önce yaşanan 1912-1913 Balkan Savaşları, 1914-18 Birinci Dünya Savaşı esnasında da olduğu gibi Kuvâ-yı Millîye ruhu içinde gerek cephede gerekse cephe gerisinde faaliyet gösteren kadınların çalışmaları daha çok; protesto ve mitinglerle kamuoyunun dikkatini çekmek, cepheye silah taşımak, cemiyetler kurmak, cephane imalathanelerinde çalışmak, ordunun, askerın yiyecek giyecek ihtiyacını karşılamak, bu amaçla yardım toplamak; göçmenlere, kimsesizlere, yetimlere yardım etmek ve silahlı mücadeleye bizzat katılmak şeklinde olmuştur. Bu faaliyetleri yapmak maksadıyla Anadolu'da bulunan kadınlar tarafından merkezi Sivas olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Olağanüstü günlerin yaşandığı bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde Millî Mücadelenin amacını ve stratejisini belirleyen **Amasya Tamimi** (21-22 Haziran 1919) yayınlanmış, **Erzurum** (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve **Sivas** (4-11 Eylül 1919)'ta kongreler toplanmıştır. Sivas Kongresi'nin toplanmasının ardından Vali Reşit Beyin eşi Melek Reşit Hanımın başkanlığında bölgenin ileri gelen ailelerin kadınları ile mülki ve idari yetkililerin eşleri bir araya gelerek 5 Kasım 1919'da bir toplantı düzenlemişlerdir. Sivas Numune Mektebinde gerçekleştirilen toplantıda bir kadın cemiyetinin kurulması kararlaştırılmış ve on bir maddeden oluşan yönetmelik hazırlanarak Valiliğe başvurulmuştur.

Cemiyetin Başkanı Melek Reşit Hanım'ın başkanlığında kurulan "Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"nin 28 Kasım 1919'da düzenlediği genel toplantıda Melek Reşit Hanım maksatlarını şu cümlelerle açıklamıştır: *"Muhterem Hemşirelerim Bugün buraya toplanmaktaki maksadımız, memleketimiz hakkında biraz görüşmek, dertleşmek, ağlaşmak, Cenab-ı Hakk'a yalvarmak, lâzım gelirse vatanın müdafaası için hatta ölüme bile katlanmaktır. Çünkü istiklâlini kaybeden bir millet, en büyük rahata nail olsa bile artık o memleketin sahibi değildir, esiridir...Hülâsa hemşirelerim, bizim için ya ölüm ya istiklâl! Bunu düşünerek "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" namı ile sırf seslerimizi, memleketimizi parçalamak isteyenlere işittirmek için delâletinizle bir cemiyet teşkil etmeye karar verdik. Bu cemiyet, sırf müşterek hukukunuzu müdafaa edecektir... Bu cemiyet efradının heyet-i idaresi on altı kişiden ibaret olacaktır. Kimleri intihap etmek isterseniz memurin ve yerli haremlelerinden intihap ediniz. Yalnız, sizin hukukunuzu mümkün olduğu kadar müdafaa edebilecek liyakatta hanımlar olsun. Maksad-ı teşekkül memleketin müdafaasıdır."* Aynı toplantıda Darüleytam Müdiresi Makbule Hanım ise konuşmasında şunları ifade etmiştir: *"Muhterem Hanımefendiler! İnsanın doğduğu ve yaşadığı yere vatan derler, değil mi? Bir insan tasavvur eder misiniz ki bu kelime söylendiği zaman kalbi titremesin? Elbet, evet Hanımefendiler... Bahusus bugün için en mühim düşüncelerimiz vatan kaygusu; en büyük vazifemiz istiklâlimizi muhafaza etmek, vatanımızı kurtarmak, düşman eline teslim etmemektir. Bir tek Türk Müslüman kalıncaya kadar müdafaa etmek. Fakat zannetmeyiniz ki bu vazife yalnız erkeklere aittir. Hayır Hanımefendiler! Vatan, sevgili vatan, erkeklerin olduğu kadar da bizindir. Biz de vatanın anasıyız...Yemin ediyoruz, ahdediyoruz; Memleketimizi düşmana vermemek için erkeklerimizle beraber çalışacağız. Bu*

kararımızı bütün Anadolu'daki Türk ve Müslüman hemşirelerimize bildireceğiz... Bütün Anadolu kadınlarının memleketlerini erkekleriyle, çocukları ve ihtiyaçları ile beraber müdafaa edeceklerini Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya mümessillerine de söyleyeceğiz. Hakka riayet etmelerini rica edeceğiz... Türk, İslâm milletinin, hatta kadınlarının müdafaa-ı vatan için hayatlarını nasıl istihkar ettiklerini hem vallah, hem billah göstereceğiz. Sözümüzden dönmeyeceğiz, ölümden kaçmayacağız... Bu kararımızı önce sevgili Padişahımıza söyleyeceğiz, Başvekilimize ve Dâhiliye Nazırımıza bildireceğiz. Bu kararı kabul ediyoruz değil mi Hanımefendiler?..” Kuruluşu 9 Aralık 1919'da onaylanan Cemiyetin tüzüğü'nün birinci maddesinde merkezi Sivas'ta olmak üzere Anadolu'nun belli bölgelerinde “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”nin kurulacağı belirtilmiştir. Diğer maddelerinde ise, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen ve **Misak-ı Millî**'ye esas oluşturan kararlarla millî sınırların belirlendiği, dolayısıyla Mütareke imzalandığında Osmanlı Devleti'nde kalan ve çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülke topraklarının birbirinden ayrılamayacağı, her türlü işgal ve müdahaleye karşı konulacağı amaca ulaşmak için birlikte çalışılacağı ifade edilmiştir. Tüzüğü'nün diğer maddelerine göre; Cemiyetin yönetim kurulu 16 kişiden oluşacak ve kongre tarafından gizli oyla seçilecektir. Cemiyet 15 günde bir toplanacaktır. Üç kez özürsüz toplantıya gelmeyenler istifa etmiş sayılacaklardır. Bütün yazışmalarda resmî mühür kullanılacak ve harcamalar yönetim kurulu kararıyla yapılacaktır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin Tüzüğü'nde belirtilen 16 kadından oluşan idare heyeti ve üyeleri şu isimlerden oluşmaktadır: Başkan Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi, Melek Reşit Hanım İkinci Başkan: Samiye Tevfik, Katibe: Şefika Kemal, Veznedar: Nasuhzade Emine idi. İdare Heyeti üyeler ise Hamdi Beyin eşi Nuriye, Rahmi Bey'in eşi Nuriye Muhsin Paşazade Meşhude, Türkeşzade Ömer Efendi'nin eşi Ferruh, Nasuhzade Sezai Efendinin eşi Şerife, Bayrakzade Nafia Sermühendisi Bey'in eşi Emine Emin, İstinaf Müddeiumumisi Bey'in eşi Neyyire Ziya, Sabık Polis Müdürünün eşi Müşfika Kamer, Darüleytam Müdüresi Makbule Zelifa Rıza, Kolordu Sertabibinin eşi Bahire Nuri, Biçki Salonu Müdüresi Tacürrical Ali, Telgraf Başmüdürünün eşi Memduha Lütfi. Kuruluş çalışmalarının resmen tamamlanmasından sonra Cemiyet, yapacağı faaliyetlerini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı **Mustafa Kemal Paşa**'ya 12 Aralık 1919 da bir telgrafla bildirmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa “Maksat Vatanı Müdafadır. Bu teşebbüsün birinciliği şerefini kazandıkları için, Sivaslı Hanımefendileri tebrik ediyorum.” Sözleri ile cemiyeti kutlamış ve destek vereceklerini belirtmiştir. Cemiyet, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda önemli roller üstlenen Türk kadınları gibi Millî Mücadele döneminde de aynı millî ruhla çalışmalarını sürdürmüştür. Cemiyet sadece Anadolu'da değil ülkenin bütün bölgelerinde faaliyet gösteren bir konuma gelmiştir. İtilaf Devletleri ile Yunan ve Ermenilere karşı kadınları direniş yapmaya davet etmiş, işgalleri protesto ederek dünyaya duyurmaya çalışmış ve özellikle yardım faaliyetlerinde etkin bir rol oynamıştır. Cemiyet, cepheye cephane taşıyan gönüllü kadınlar sağlamış, imalat haneler ve dikiş atölyeleri kurulmasında öncülük etmiştir. Kadınların aktif olarak mücadeleye katılmalarını sağlayan Cemiyet en büyük bir kadın teşkilatı hâline gelmiştir. İtilaf Devleti temsilcilerine çektikleri protesto telgraflarında işgallerin haksızlığını ortaya koymuşlardır. Cemiyet, 27 Mart 1920'de İstanbul'un işgalini protesto eden şu yazıyı İtilaf Devletleri temsilcilerine yollamıştır: “Memleketlerinin her gün bir kıymettar parçasının işgaline tahammül edemeyen ve edemeyeceklerini müteaddit defalar söyleyen ve bu uğurda kanlarının son damlasını akıtmağa ahd-u peyman eden kadın ve erkekten mürekkep bir kitle halinde bulunan bütün Anadolu'nun Türkleri, en nihayet payitahtlarının işgali, padişahlarının mahsuriyeti, yatak odalarına kadar girilerek memleketin en kıymetli evlatlarının harim-i ismetinden caniler gibi ellerine kelepçe vurularak ve zevceleri dövülerek, yani yirminci asr-ı medeniyette kadınlara da taarruz olunarak götürülmesi, Millet Meclisi'nin içine süngülerle girilerek azasının cebren tevkifi felaketi karşısında kaldık. Türk Milleti'ni boğmak, öldürmek, tamamen imha etmek ise bu gayr-ı mümkündür. Çünkü hiçbir millet tamamen öldürülemez. İstanbul işgaliyle şu son hareket-ı nalayıyı ve onlara müsaade edenleri

cemiyetimiz bilumum alem-i medeniyete karşı alenen protesto eyler." Ayrıca işgalci güçlerin eşlerine de telgraflar çekerek durumu kendilerine bildirmiştir. **Heyeti Temsiliye** ile devamlı yazışarak faaliyetleri hakkında bilgi vermişlerdir. Padişaha, Hükûmete ve İçişleri Bakanlığı ile Millî Mücadele aleyhinde yayınlar yapan Osmanlı basınına protesto telgrafları çekerek Millî Mücadele'nin desteklenmesini istemişlerdir. Bölücü yayınları vatana ihanet olarak nitelendirmişler ve *"Harpte en ziyade felaket çeken biz zavallı Anadolu kadınlarıyız"* diyerek vatanın savunması için erkeklerle birlikte can vereceklerini ifade ettikten sonra; *"Bu efendilerin damarlarında Türk ve Müslüman kanı varsa memleketin selameti namına rica ediyoruz; sükût etsinler, eğer sükût etmeyip böyle ahlaksızca neşriyatlarına devam edecek olurlarsa gazetelerine boykot yapacağız."* Kararını bildirmişlerdir. Cemiyet cephede savaşan askerlere, göçe maruz kalan kişilere kimsesizlere, asker ve şehit ailelerine yardım toplama işini üstlenmiştir. Yayımladıkları duyurularla askerler için kıyafet istemişlerdir. Toplantılarda yardım için paralar istenmiş, bu paralar ihtiyacı olan yerlere ulaştırılmıştır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanlığının, Sivas Valiliğine verdiği dilekçesinde, yaklaşan bayramda kesilecek kurban derilerinin Cemiyet yararına toplanarak yününden askere çorap yapılmak ve derilerin satışından elde edilecek paranın de yine askerin başka ihtiyaçlarına harcanmak üzere gerekli işlemin yapılması istenmiştir. Ayrıca bayramda kesilecek etlerden münasip bir miktarın evlerden toplanarak Kız Darüleytamı (yetimhane) çocukları için kavurma yapılmasının sağlanmasına ilişkin dilekçeleri Sivas Valiliğine verilmiştir. Cemiyet faaliyetlerini bütün Anadolu'da kurulan şubeleri vasıtasıyla yaygınlaştırmıştır. Bu şubelerden biri Kastamonu şubesidir. Millî Mücadele'de ilk kadın mitinginin yapıldığı yer olan Kastamonu bölgesi daha önceki savaşlarda da önemli bir görev üstlenmişti. Stratejik konumundan dolayı Millî Mücadele'de de bu önemini korumuştur. Cepheye silah taşımak ve yardım faaliyetlerinde bulunmak için Kastamonu'da oluşturulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kastamonulu kadınlarla gönüllü teşkilatlar kurmuşlardı. Daha sonra Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 10 Aralık 1919 da Kastamonu kız öğretmen okulu bahçesinde bir miting kararı alan cemiyet Kastamonu Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin kuruluşunu açıklayarak bir kadın komitesi oluşturmuştur. Fahri Başkan olan Mevlevi Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi, Polis Müdürü Halil Beyin eşi Zekiye Hanım, Defterdar Ferit Beyin eşi Kamuran Hanım, Sağlık müdürü Talat Beyin eşi Saime Hanım bu komitede yer alan kadınlardan bazılarıdır. Saime Hanım o günlerde yaptıklarını şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Mahalle mahalle geziyor, millî davanın önemini konferanslar, müsamereler, mevlütler, mitingler ile anlatıyor ve toplanan yardımları cephelere ulaştırıyorduk. Bu arada yabancı devlet reislerinin eşlerine protesto telgrafları göndererek Türk milleti hakkında reva görülen haksızlıkları belirtiyorduk"* Cemiyetin 10 Aralık 1919 tarihinde yapılan mitingde işgaller karşısında halkın tepkisi dile getirilmiş ve daha sonra insan hakları hatırlatılarak vatanın işgalci güçlerden temizlenmesi istenmiştir. Mitingde alınan kararlar yetkili makamlara gönderilmiş İzmir'in, Maraş'ın, Antep ve Urfa'nın işgallerini protesto eden telgraflar çekilmiştir. Ayrıca camilerde yapılan toplantılarla da cemiyetin amacı anlatılmıştır.

Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Asiye Remzi Hanım tarafından Cemiyetin kuruluşu 17 Aralık 1920 tarihli bir yazıyla Heyeti Temsiliye'ye bildirilmiştir. Sivas'taki merkeze de telgraf çekilerek Amasya ve çevresinde millî faaliyetlerin yürütüleceği haber verilmiştir. Yaptıkları bir toplantıda esaret altındaki milletlerin bağımsızlıklarını kazanmak için çalıştıkları vurgulanarak bu konuda Lehistan'ın Rus esaretinden, Hindistan'ın İngiliz esaretinden, Mısır ve İrlanda'nın benzer mücadelelerinden örnekler vermişlerdir. *"İçimizdeki Ermeniler, Bulgarlar ve Yunanlılar büyük devletler kurmak isterlerken bizim de işgallere karşı koymamız gerekir"* diyerek mücadele amaçlarını açıklamışlardır. Cemiyetin diğer şubeleri Kayseri (Seyide), Kangal (Ulviye), Pınarhisar (Refia), Niğde (Feride), Aydın, Viranşehir, Erzincan (Ayşe), Eskişehir, Burdur (Fitnat), Yozgat, Konya, Bolu, Bursa, Ankara, Denizli, Isparta ve Karahisar bölgelerinde kurulmuştur. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti hemen her konuda bu şubelerle sürekli

irtibat hâlinde olmuş ve kendilerine gönderdiği bir genelge ile cephelerde çarpışan mücahitler için bayanlar arasında “birer miktar” çorap hazırlanarak en kısa zamanda yerel askerî görevlilere teslim etmeleri rica edilmiştir. Bütün şubeler de Sivas’a çalışmaları hakkında bilgi vermişlerdir. Anadolu Kadınları Cemiyetinin özelliklerine bakıldığında daha önce Yönetmeliğinde de açıklandığı gibi cemiyetin ana amacı haksız yapılan işgallere karşı koymaktır. İtilaf devletlerine çektikleri telgraflarda “ *Hak, adalet, insanlık, hürriyet ve medeni gibi kavramları Hıristiyanlar için başka Müslümanlar için başka anlamda uyguladınız...Biz Anadolu Türk kadınları yapılan işgal ve katliamları şiddetle protesto ederken yok olmayacağımızı yok olmamak için mücadele ederek, canımızı vatanımızın kurtuluşu için feda edeceğimizi bildiririz.*” vurgusunu yapmışlardır. İstanbul’un işgalinin asla kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. İzmir’in Yunanistan’a katılması hazırlıklarını protesto etmek üzere İtilaf Devletleri’ne ve Amerika temsilcilerine çektikleri 17 Ocak 1920 tarihli telgrafta ise şu görüşlere yer verilmiştir: “*İzmir’in Yunanistan’a ilhakı maksadıyla istihbaratta bulunduğu işittik... İzmir tarihen ve ırkan Türk olduğu gibi bugünde yarın da Türk olacaktır. Söz namustur. Biz Türkler öyle biliyoruz- Günden güne artmakta olan bu zulümler, bu haksızlıklar karşısında değil erkeklerimiz biz kadınlar bile inkıyat ve tahammül göstermeyeceğiz...*”. Cemiyet kadınların savaş sırasında uğradığı tecavüzü dile getirerek itilaf devletlerinin uyguladığı sansürü protesto etmişlerdir. Bütün çalışmalarını Mustafa Kemal Paşa ile Heyeti Temsiliye’nin bilgisi dâhilinde gerçekleştirmiştir. Sivas’ta millî cemiyetlerin birleştirilmesi kararından sonra Anadolu ve Rumeli Müdafî Vatan Cemiyeti faaliyetlerini diğer kadın cemiyetlerine bildirerek iletişimi sağlamıştır. Dünya kadın teşkilatlarını bilgilendirmişlerdir. Bu Cemiyetin en önemli yanı ülkenin pek çok bölgesinde şubelerinin bulunmasıdır. Sıkıntıya rağmen bütün engelleri aşarak, canla başla mücadeleye atılan Anadolu kadınlarının bu çalışmaları ülkenin kurtulmasında ve Cumhuriyet’e giden yolun açılmasında oldukça dikkate değerdir. Kadın cemiyetleri arasında en büyüğü olan AKMVC Millî Mücadele’nin başarıyla sonuçlanması üzerine dağılmışsa da Cemiyet üyelerinin pek çoğu gerek 1923 Haziranında kurulan Kadınlar Halk Fırkasına gerekse bu Fırkanın yerine 1924 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetlerine de zemin hazırlamıştır.

Ayten SEZER ARIĞ

KAYNAKÇA

A. Afetinan, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan**, İstanbul 1972.

A. Afetinan, **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, İstanbul 1982.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Millî Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara 1986.

CAKA, Cahit, **Tarih Boyunca Harp ve Kadın**, Ankara 1948.

KAPLAN, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara 1998.

KURNAZ, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını 1839-1923**, Ankara 1990.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-kadinklari-mudafaa-i-vatan-cemiyeti/?pdf=3859> adresinden erişilmiştir